



# Aan het werk met de gedragscode Flora- en faunawet voor waterschappen





## Beschermden soorten: geen obstakel, maar uitdaging!

Wateren en hun oevers vormen het leefgebied van - soms zeldzame - planten en dieren. De samenleving verwacht dat waterschappen behoedzaam omgaan met natuurwaarden in en langs het water. Dat past ook bij het streven naar biologisch gezonde watersystemen. Natuurvriendelijk werken is dan ook vanzelfsprekend voor waterschappen. Op plaatsen waar beschermden soorten voorkomen, stelt de Flora- en faunawet specifieke eisen aan de manier waarop werkzaamheden worden uitgevoerd. Om aan de wettelijke voorschriften te kunnen voldoen, mogen waterschappen sinds kort eigen gedragsregels opstellen. De uitvoering van de wet wordt daarmee vereenvoudigd. Waterschappen krijgen daarbij de ruimte om zelf oplossingen te bedenken voor de combinatie van waterbeheer en natuurbescherming.

De Unie van Waterschappen heeft, met hulp van STOWA, de gedragscode Flora- en faunawet voor waterschappen opgesteld. In juli 2006 is dit document goedgekeurd door de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Waterschappen kunnen er nu mee aan de slag!

Deze brochure laat zien hoe de waterschappen dat gaan aanpakken. De gedragscode is goedgekeurd voor een periode van vijf jaar. De praktijk zal nieuwe inzichten en oplossingen opleveren, waardoor de doelmatigheid van de gedragscode kan verbeteren. De STOWA en de Unie van Waterschappen zien het als hun taak deze ontwikkeling de komende jaren te begeleiden. Wij zijn ervan overtuigd dat de waterschappen met deze gedragscode erin zullen slagen hun steentje bij te dragen aan de bescherming van bijzondere soorten in ons land: van de alpenwatersalamander tot de drijvende waterweegbree!

■ **JACQUES LEENEN**

Directeur Stichting Toegepast  
Onderzoek Waterbeheer (STOWA)

■ **REIN VAN DER KLUIT**

Algemeen directeur  
Unie van Waterschappen



# Verantwoord omgaan met flora en fauna: een zorg en een plicht

Het waterbeheer hoeft in de regel geen problemen op te leveren voor beschermde planten en dieren. Toch bestaat de kans dat bij noodzakelijke werkzaamheden als maaien, het schonen van sloten of baggeren beschermde soorten verstoord, beschadigd of gedood worden. Als dat tot gevolg heeft dat populaties van soorten worden geschaad in hun voortbestaan, dan wordt de wet overtreden. Het waterschap moet dan ontheffing van de Flora- en faunawet aanvragen.

## ■ GEDRAGSCODE BETEKENT ZORGVULDIG HANDELEN

Om schade aan beschermde natuur te voorkomen, gaan de waterschappen werken volgens de voorschriften van de eigen, goedgekeurde gedragscode Flora- en faunawet. Althans op plaatsen waar beschermde soorten voorkomen. Dan is aanvragen van ontheffing niet meer nodig. Dat betekent dus een enorme vermindering van administratieve lasten.

Zal er dan nooit meer een exemplaar sneuvelen? Nee, dat is niet haalbaar en ook niet het doel. Met deze gedragscode geven waterschappen wél de garantie dat ze er - binnen het redelijke - alles aan doen om schade aan de stand van beschermde soorten te voorkomen.

## ■ WANNEER GELDT DE GEDRAGSCODE?

De gedragscode Flora- en faunawet voor waterschappen is van toepassing op een breed scala van terugkerende werkzaamheden, zoals het maaien van walkanten en het baggeren en schonen van waterlopen én bij de uitvoering van inrichtingsprojecten.

Werken volgens de gedragscode is niet nodig bij alle Flora- en faunawet-soorten, maar alleen bij een aantal zwaarder beschermde soorten. De wet maakt daarbij onderscheid naar twee niveaus van bescherming.

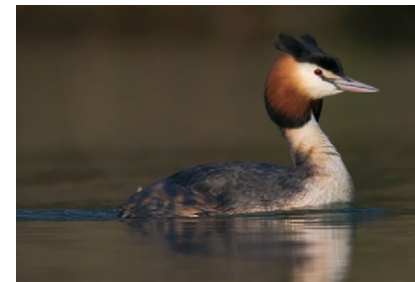
Voor de zwaarst beschermde categorie moet het waterschap bij ruimtelijke ingrepen altijd ontheffing aanvragen als schadelijke effecten te verwachten zijn. In dat geval is de gedragscode dus niet van toepassing. Als een waterschap met de gedragscode wil gaan werken, dan moet het bestuur dat kenbaar maken met een openbaar besluit.



■ Grote modderkruiper



■ Rugstreeppad



■ Fuut



■ Orchideeën

■ Tot de 'lichter' beschermde categorie van de gedragscode behoren onder andere vogels. Daarnaast is er een zwaardere beschermingscategorie met zeer zeldzame soorten en soorten die in de rest van Europa zeldzaam of bedreigd zijn, zoals de Grote modderkruiper en de Rugstreeppad.



■ De gedragscode is van toepassing op terugkerende werkzaamheden als **baggeren** en maaien en bij **inrichtingsprojecten**.





## Minder lasten en meer natuur

*Het grote voordeel van de gedragscode voor waterschappen ligt voor de hand: het is niet langer nodig om tijdrovende ontheffingsprocedures te doorlopen bij werkzaamheden en inrichtingsprojecten die absoluut nodig zijn. De gedragscode is echter méér dan alleen maar een middel om het aantal ontheffingsaanvragen te verminderen.*

### ■ DUIDELIJK EN HELDER

De waterschappen hebben de natuurvriendelijke manier van werken in schriftelijke gedragsregels vastgelegd. Hierdoor is hun handelwijze controleerbaar en afrekenbaar geworden. Iedereen die betrokken is bij beheer, onderhoud en inrichting weet nu wanneer en hoe het waterschap rekening houdt met beschermde planten- en diersoorten.

Aan de hand van de gedragscode laat het waterschap zien dat het handelt naar de letter en de geest van de Flora- en faunawet. Ingezetenen, belanghebbenden en het brede publiek krijgen een kijkje in de keuken van de duurzame werkwijze van waterschappen.

### ■ HET WORDT BETER VOOR PLANT EN DIER

Veel oorzaken van achteruitgang van planten- en diersoorten liggen buiten de invloed van waterbeheerders. Voor hun herstel is dan ook meer nodig dan een gedragscode alleen. Maar men mag aannemen dat de structurele zorg van waterschappen leidt tot betere omstandigheden voor beschermde flora en fauna. En wat is er nu mooier om als voorbereider of buitenwerker een steentje bij te dragen aan de bescherming van waardevolle natuur voor iedereen?



■ Duurzame werkwijze, bijvoorbeeld maaien met de maaikorf



■ Heikikker



## Aan de slag met de gedragscode

*Als het waterschapsbestuur besluit de gedragscode over te nemen, kan het waterschap aan de slag. Natuurvriendelijk werken is vaak al dagelijkse praktijk. Toch zal het nog heel wat van de organisatie vergen om de gedragscode bij iedereen 'tussen de oren' te krijgen!*

### ■ DOORDRONGEN VAN ZORGPLICHT

Een waterschap dat gaat werken met de gedragscode, zorgt dat de bescherming van soorten en hun leefgebieden goed in het beleid is verankerd. Bijvoorbeeld door in onderhoudsplannen de werkwijze te beschrijven die het wil gaan toepassen.

Niet alleen het eigen personeel, maar ook aannemers, loonwerkers en onderzoekers krijgen instructies om te werken volgens de gedragscode. Onderhoudsplichtigen en gebruikers van wateren en terreinen kunnen ook gaan werken volgens de regels van deze gedragscode. Net als het waterschap zijn ze dan vrijgesteld van de ontheffingsplicht.

### ■ WETEN WAAR BESCHERMDE SOORTEN ZITTEN

Waterschappen gaan de verspreiding en leefgebieden van beschermde soorten goed in kaart brengen. Pas dan kan men ze ontzien bij het onderhoud en andere werkzaamheden. Het waterschap zorgt dat deze informatie beschikbaar is bij de planning. Databanken, checklists, cursussen en andere hulpmiddelen helpen de onderhoudsmensen om gewapend met parate (soorten)kennis het buitenwerk te verrichten.

### ■ MAATWERK

De gedragscode is voor alle waterschappen gelijk, maar het is geen 'receptenboek'. Een waterschap kan er voor kiezen om de gedragscode aan te vullen met extra beschermingsmaatregelen voor kwetsbare soorten. En afwijken van de regels mag als de voorgeschreven werkwijze ter plekke niet goed toepasbaar is. Het gekozen alternatief mag dan eveneens geen afbreuk doen aan het voortbestaan van beschermde soorten. Bovendien moet het waterschap goed motiveren waarom het afwijkt van de standaardaanpak.

Het is noodzakelijk dat waterschappen de naleving van de gedragscode goed documenteren, zodat aangetoond kan worden dat volgens de gedragscode is gehandeld.

## De gedragscode in de praktijk

*Wat moeten waterschappen doen en laten om het duurzaam voortbestaan van beschermde planten- en diersoorten in hun gebied te waarborgen? Dit is in de gedragscode zo concreet mogelijk beschreven. Het onderstaande is dan ook alleen bedoeld om een indruk te geven hoe waterschappen de gedragscode in de praktijk toepassen.*

### ■ KALENDER VAN WERKZAAMHEDEN ALS LEIDRAAD

Stel, op de werklocatie komen beschermde soorten voor of de kans daarop is groot. Het waterschap tracht dan in eerste instantie negatieve gevolgen voor flora en fauna te voorkomen door geen werkzaamheden uit te voeren in periodes waarin die soorten kwetsbaar zijn: bijvoorbeeld tijdens de voortplantingstijd, de winterrust of migratie. Zo is maaien in principe toegestaan vóór 15 maart en na 15 juli. De meeste vogels, amfibieën en reptielen hebben zich dan voortgeplant en planten hebben zaad kunnen zetten.



■ Veldonderzoek vooraf



■ Buiten de broedtijd van vogels maaien



■ Bescherming van zoetwatermossels is belangrijk voor bittervoorns



■ Schonen in nazomer en najaar

Werkzaamheden in het 'natte profiel', zoals het schonen van watergangen en baggerwerk, kunnen starten vanaf 15 juli en doorgaan tot 1 november. Dat is de periode tussen de voortplanting en de winterrust van vissen en amfibieën. De verschillende periodes staan aangegeven op een kalender van werkzaamheden. Soms moet de beheerder ingrijpen in een periode die volgens de kalender minder goed uitpakt voor beschermde flora en fauna. Bijvoorbeeld wanneer sterke plantengroei de doorstroming van het water te veel belemmert. Het waterschap moet dan extra maatregelen nemen om schade aan beschermde soorten te voorkomen. Gaat er tóch leefgebied verloren, dan zorgt het waterschap voor compensatie in de vorm van vervangend leefgebied.

### AANVULLENDE SCHADEBEPERKENDE MAATREGELEN

Door tijdens maaibeurten stukken vegetatie te laten staan, kunnen beschermde insecten overwinteren en jonge vogels schuilen. Ook ontziet het waterschap zo veel mogelijk de nesten van vogels, de groeiplaatsen van bijvoorbeeld orchideeën of de voedselplanten van beschermde vlinders.



Alpenwatersalamander



Een deel van de vegetatie laten staan



Bagger tijdelijk op de kant laten liggen



Oeverzwaluwkolonies sparen



Moerasparelmoervlinder



Voorzorgsmaatregelen nemen bij inrichting

De meeste sloten worden jaarlijks geschoond om de maatgevende afvoer te garanderen. Toch kan het gewenst zijn om schoningsbeurten een keer over te slaan, of de waterbegroeiing gedeeltelijk te laten staan. Bijvoorbeeld als beschermde vissen, amfibieën of libellen zijn gesignaleerd. Door het schoonsel of de bagger een paar dagen op de kant te laten liggen, krijgen kikkers en salamanders de gelegenheid terug te kruipen naar het water.

### GOED VOORBEREID BIJ INRICHTINGSPROJECTEN

Bij 'nieuwe werken', zoals de aanleg of het dempen van een watergang of een beekherstelproject, gaan leefgebieden rigoureuus op de schop. Ook voor deze projecten zoekt het waterschap een geschikte periode. Gaat het om de categorie zwaarst beschermde soorten, dan moet ontheffing worden aangevraagd.

Afhankelijk van de werkzaamheden, neemt het waterschap bepaalde voorzorgsmaatregelen. Bijvoorbeeld, als een water droogvalt bij werkzaamheden, dienen (beschermde) vissen en amfibieën een veilig heenkomen te kunnen vinden. Desnoods worden ze overgezet in geschikt biotoop.

Elementen die belangrijk zijn voor het overleven van soorten worden gespaard. Voorbeelden: nestholtes van de ijsvogel, paaiplaatsen van beschermde vissoorten en overwinteringsplekken van amfibieën. Bij ernstige aantasting van de groei- of verblijfplaatsen van beschermde soorten, zal het waterschap zorgen voor nieuw leefgebied in de directe nabijheid. Te denken valt aan nestgelegenheid voor zwaluwen, holten die als verblijfplaats voor vleermuizen kunnen dienen en muren gevoegd met specie voor muurplanten.





## Lerend werken met de gedragscode

Iedereen moet nog wennen aan deze nieuwe manier van werken. Daarom is de gedragscode voorlopig voor vijf jaar goedgekeurd. Aan het eind van die periode zal de Unie van Waterschappen de doeltreffendheid en de werkbaarheid van de gedragscode evalueren. Dit gebeurt aan de hand van criteria van het Ministerie van LNV. De minister besluit dan of de gedragscode kan worden verlengd. Tot die tijd zullen de waterschappen er volop ervaring mee opdoen.

### ■ EEN LEVEND DOCUMENT

De gedragscode kan altijd beter. Juist dát inspireert tot het gezamenlijk verder zoeken naar werkbare en doeltreffende manieren om waterbeheer en soortenbescherming te combineren. Bruikbare oplossingen vragen om ecologisch inzicht, verstand van soorten, kennis van het gebied en van waterbeheer, praktijkervaring en de nodige creativiteit. Voor een goed resultaat is het ook belangrijk dat water- en terreingebruikers en andere belanghebbenden betrokken worden bij de keuzes die waterschappen maken. Daarom staan waterschappen niet alleen open voor elkaars ervaringen, maar ook voor de inbreng van onderzoekers, natuurbeschermers, beleidsmakers, gebruikers enzovoort. De STOWA zal hiertoe de dialoog rondom de gedragscode bevorderen.

### ■ EEN KWESTIE VAN VERTROUWEN

Wetshandhavers moeten kunnen vaststellen of waterschappen al het redelijke hebben gedaan om schade aan beschermde planten en dieren te voorkomen. De komende tijd moet blijken of de gedragscode hiervoor voldoende handvatten biedt. Door steeds vast te leggen hoe ze te werk zijn gegaan, openheid van zaken te geven en te overleggen met deskundigen, scheppen waterschappen vertrouwen dat ze handelen zoals de Flora- en faunawet dat bedoelt. En daar gaat het toch om!



■ Ringslang



■ Al het redelijke doen...



## Meer informatie

De gedragscode Flora- en faunawet voor waterschappen is vastgesteld door de ledenvergadering van de Unie van Waterschappen en in juli 2006 goedgekeurd door de minister van LNV. De tekst is gebaseerd op een werkdocument van de Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer, kortweg STOWA (rapportnummer 2005-W01). De ontwikkeling van dat werkdocument was opgedragen aan het adviesbureau ARCADIS en is begeleid door een werkgroep met vertegenwoordigers van verschillende waterschappen, het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de Unie van Waterschappen. Soortbeschermende organisaties en andere overheden hebben commentaar geleverd op de concepten.

De gedragscode is te bestellen via de website van de Unie van Waterschappen: [www.uvw.nl](http://www.uvw.nl). Downloaden kan ook. Op [www.stowa.nl](http://www.stowa.nl) staat een themawebsite Flora- en faunawet met nadere informatie over het werken met de gedragscode. Op beide websites is ook deze brochure te vinden. STOWA bevordert de kennisuitwisseling over de gedragscode ook via een kennisplatform en studiebijeenkomsten.

### ■ STOWA

Arthur van Schendelstraat 816  
Postbus 8090  
3503 RB Utrecht  
t. 030 - 232 11 99  
e. [stowa@stowa.nl](mailto:stowa@stowa.nl)

### ■ UNIE VAN WATERSCHAPPEN

Koningskade 40  
Postbus 93218  
2509 AE Den Haag  
t. 070 - 351 97 51  
e. [info@uvw.nl](mailto:info@uvw.nl)

### ■ COLOFON

*Aan het werk met de gedragscode Flora- en faunawet voor waterschappen!*

Eerste druk:	<i>Utrecht, februari 2007</i>
Uitgave:	<i>STOWA, Utrecht</i>
Tekst:	<i>Lucas Zegge&amp;Schrijven</i>
Begeleiding en advies:	<i>Aan de totstandkoming van deze brochure hebben bijgedragen: medewerkers van Unie van Waterschappen, STOWA, Koeman en Bijkerk bv en enkele waterschappen.</i>
Fotografie:	<i>Kievit/NLF, B. Siebelink, F. Koopman, E. Spielmann, R. Verlinde, G. van Beek, Waterschap Rivierenland, Sportvisserij Nederland, iStockphoto en Foto Natura/M. Lane.</i>
Vormgeving:	<i>Shapeshifter.nl</i>
Drukwerk:	<i>Drukkerij Libertas</i>





